

МЕТОДИКА ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПРЕВОДА НА МЕТАФОРИ ЧРЕЗ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ЕЛЕКТРОННИ КОРПУСИ

Златка Червенкова
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

CORPUS-BASED METHODOLOGY FOR THE STUDY OF METAPHOR TRANSLATION

Zlatka Chervenкова
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

Corpora are powerful tools for the study of language. They build on, complement, and sometimes defy the “linguistic intuition“ for language structures. The article reviews the existing methodologies for corpus studies that are applicable to translation studies and adapts them for the study of metaphor in translation. Comparable corpora are explained and the principles for their creation are stated, along with approaches for finding translation universals and metaphor classification with their help.

Key words: metaphor in the real world, metaphor translation

Езикът, който е в основата на напредъка на човешкия вид, е толкова разнообразен и сложен, че доскоро беше невъзможно да се опише и анализира в детайли. Макар че сме заобиколени от думи и текстове, изследванията в лингвистиката бяха частични, защото в хартиената епоха текстовете се обработваха ръчно и главно интуитивно. С помощта на компютъра вече могат бързо, надеждно и качествено да бъдат обработвани милиарди думи в дигитална форма. Електронните книги ни предоставят милиарди страници текст, от които се създават корпуси за изследване на езика, а благодарение на това идва „Златният век на лингвистиката“. С помощта на тези необятни корпуси в съчетание с новите теоретични и методически разработки в областта на корпусната лингвистика лингвистите разполагат с мощно средство за анализ на езика в синхронен и в диахронен план.

Дефиниция на корпус

Корпусът е относително голямо количество естествено съществуващи текстове, съхранявани във формат, който позволява машинна обработка (Майер 2002).

Корпусните изследвания през последните години се налагат като основен емпиричен метод за изследване на живия език. Първоначално те служат предимно на лексикографите, а постепенно, с приноса на Лийч и Синклер, се разширява приложението им и за изследвания на други области от лингвистиката.

Съставяне на корпусите

Когато се създават корпуси, е необходимо те да са подбрани въз основа на външни критерии, които са основани на комуникативната функция на текста, и вътрешни критерии – такива, които отразяват езика на текста.

Основните принципи за съставяне на корпус са формулирани от Джон Синклер (1991) и гласят:

1. Съдържанието на корпуса следва да бъде избрано не според езика, а според комуникативната му функция в общността, която го създава.

2. Съставителите на корпуси следва да се опитват да направят корпуса си колкото може по-представителен на езика, за който е избран.

3. Третият принцип на Синклер се отнася до използването на контрастивни корпуси. Той гласи: „С контрастивни корпуси могат да се изследват единствено определените компоненти, за които са създадени“.

Важни елементи при съставяне на корпуси са представителност, баланс и извадка.

Представителност: Един корпус се смята за представителен, ако „находките, които се съдържат в него, може да се приемат за типични за този езиков вид“ (мой превод – Лийч 1992); „ако съдържа извадки от всички езикови вариации на дадена обществена група“ (Байбър 1993); ако обхваща един и същ период от време (Хънстън 2002) и спазва външни критерии, т.нар. ситуационна перспектива на Байбър, напр. жанрове, регистри, видове текст; както и вътрешни критерии (лингвистичната перспектива на Байбър) – лингвистично дефинирани критерии, които вземат под внимание разпределението на езиковите елементи.

Освен това корпусите са общи и специализирани.

Специализираният корпус е от една област или жанр. *Балансът* на корпуса се определя от обхвата на категориите текстове, които са

включени в корпуса. Приемливият баланс зависи от предназначението на корпуса. Балансираният корпус включва богато разнообразие от категории текстове, които са представителни за вида на езика, който се изследва.

Корпусът представлява *извадка* на езика, употребяван от населението. Извадката е представителна, ако намереното в нея е представително за съвкупността от извадките. Извадките дават в умален мащаб резултатите от съвкупността. Единица извадка (sampling unit) може да е книга, списание, вестник. Съвкупността е сборът на всички единици извадки. Тя може да бъде определена въз основа на създаване на език, на рецепция на езика (възраст, пол, демографски характеристики), както и въз основа на продукта (категория, жанр на езикови данни). Рамката на извадката се състои от всички единици извадки.

Използването на корпуси в преводознанието

През последните двадесет години в преводознанието преобладават дескриптивни изследвания на така наречените преводни универсалии: характеристики на езика, които се наблюдават по-често в преводите, отколкото в оригиналите. Този засилен интерес до голяма степен се дължи на развитието на технологиите и корпусната лингвистика, която за пръв път предоставя възможността да се обработват за кратко време корпуси от милиони думи за търсене на характерни и нехарактерни прояви на езика на преведени текстове в съпоставка с непреведени текстове/оригинали. Електронните корпуси позволяват количествен анализ на явления, които са обозначени с генеричното наименование „преводни универсалии“, като опростяване, експлициране, нормализиране, избягване на повторение, изравняване, снемане на многозначност и стандартизиране, описани от Бейкър (1995, 1996a); Шмид и Шафлър (1996), Лавиоса (1998a, 1998b); Олохан и Бейкър (2000), Олохан (2001).

За пръв път Бейкър (1993) предлага използването на корпуси за изследвания в областта на преводознанието, като по този начин чрез бързо обработване на огромни корпуси се описват систематично и количествено явленията, характерни за превода. С това се слага началото на нов клон на преводознанието – „корпусното преводознание“. То върви ръка за ръка с „дескриптивното преводознание“ на Тури (1995), на което предоставя изследователски материал. Лавиоса (2004) определя три етапа в развитието на дисциплината: в зората ѝ големи национални корпуси (паралелни, двуезични и едноразични) се използват за изследвания, които се базират на емпиричен компаративен анализ на текстове вместо на интуитивни данни за езика, като се избягва фор-

мулирането на правила за сметка на описание на явления в превода. В резултат на развитието на методики за дескриптивни корпусни изследвания на преводи се очертава вторият период в преводознанието, в който доминират изследвания, базирани на корпуси. В него фокусът е върху сравними едноречни корпуси от преведени и непреведени текстове, чрез които се изследват главно особеностите на езика на преводача и аспектите на опростяване в езика на превода (преводачески език). В този период изследванията, като това на Джереми Мъндей (1997), сравняват оригинали с преводи, но освен това ги съотнасят към референтни корпуси от текстове, писани съответно на езика източник и езика цел. Повечето изследвания от този период са насочени към дефиниране на характеристики на т.нар. „трети код“ в езика (Фраулей 1984), този на преводача, различен от езика източник и езика цел. Фокусът на изследванията, направени през този период, е в намиране на преводни универсалии (по Тури 1995). В този дух проучванията на Кени (1999), използвайки корпуси, потвърждават наличието на процеса нормализация при превод на художествена литература. Оварас, от друга страна, търси потвърждение на хипотезата, че при превод има експлициране, а открива, че експлицирането върви ръка за ръка и с процес на нормализиране. По-нататък настъпва третият период, характеризиращ се с културологичен обрат в корпусното преводознание. Културологичният фактор в корпусното преводознание е формулиран от Тимочко (1998) като „търсене на сходства и разлики в езикови явления, проявени в различните езици и култури“ (мой превод). В този период се изследват факторите, които влияят върху преводаческите стратегии, като жанр, доминантност на едната култура над другата, разстояние между културите. Някои изследователи (Лавиоса 2002) използват методите на текст лингвистиката, за да изследват идеологията в превод на обществено-политически текстове.

Използването на корпуси като изходен материал за анализ в преводознанието е прилагано успешно през последните тридесет години в световната практика. Методиката зависи от целите на изследванията. В нашия случай търсим методика, която да ни позволи да изследваме поведението на метафорите в превод на художествена литература, и макар че преводът не е точна наука, ще се опитаме да определим количествени параметри за удачността на едно или друго преводаческо решение.

Корпусите и корпусните изследвания са мощно оръжие, което допълва и апробира присъщия за всеки лингвист вроден усет към езиковите структури, наречен „езикова интуиция“. Много изследвания с

помощта на корпуси показват изненадващи резултати: например думата *hunt* се среща много по-често със значение 'търся', отколкото с първото си значение 'ловувам', посочено в речниците. Корпусите са и ефективен ресурс, чрез който могат да се изучават разликите между различните култури и езици, културно обусловените когнитивни метафори и техните езикови прояви.

Видове корпуси, компилирани с цел изследване на превода на метафора

Алис Дейнан (2005) посочва следните видове корпуси, които се използват в изследванията на метафората. Те могат да бъдат класифицирани, както следва:

- По жанр: корпуси на художествена литература, административен език, медиен език и др.
- По вид на корпусите: едноезични (съпоставими) и многоезични (паралелни).
- По езици: език източник и език цел + референтен корпус на съответните езици.
- По специализация: регистър, преводен, творби от единствен автор/преводач и др.
- По цялостност: корпуси от пълни текстове или от извадки.

Корпусите се създават с цел да служат на изследователите на езика и неговите елементи. Ако езикът, който се изучава, е езикът на преводачите, както и степента, в която преводачите предават или запазват образността на езика от оригиналните творби, е уместно да се сравни корпус, съставен от оригинали, с корпус, съставен от преводи.

Предимства на корпусните изследвания на превода на метафора

Възможностите на човешкия мозък са силно ограничени в сравнение с компютрите по отношение на обработката на голямо количество текст (съхраняване и търсене в него). Човек е така устроен, че може да използва колокации и комбинации, но не може да ползва тези познания извън контекста. Корпусът, от друга страна, може да показва честотата на употребата на определени значения на думите, за което човек няма представа. Данните, получени от електронните корпуси, се получават от обработката на огромни обеми от текстове, те са лесно измерими по количествен показател и са далеч по-достоверни от данните, които могат да се извлекат от ръчна обработка на корпуси.

Едно от явленията, което не се поддава на автоматичен, машинен превод, е метафората. Става въпрос не само за литературния троп метафора, който е относително най-лесният за превод, а за езиковите метафори, които са израз на концептуалните и културно обусловените метафори, залегнали в мисленето и намерили отражение в езика. Именно по тази причина метафората е явление, което привлича вниманието както на литератураторите, така и на лингвистите, а напоследък и на учени от други области, занимаващи се с когнитивна психология, интеркултурна комуникация и анализ на дискурса. Всички тези области имат отношение към сложните процеси, които се активират при превода им. Изследванията на превода на метафори може да бъдат няколко вида: категоризация и анализ на езиковите метафори в оригинални произведения и категоризация и анализ на езиковите метафори в превода, като се проследява запазването или промяната на концептуалните метафори при превода. За този тип изследване е необходим паралелен корпус от оригинални текстове и техните преводи. В литературата са описани редица изследвания от този тип, които очертават трансформациите им при превод. Къовечеш (2005) предлага рамка за когнитивен анализ на преведените метафори, който регистрира наличие или отсъствие на еднаквост между преките значения на метафоричния израз в оригинала и в превода, между преносните значения на езиковите изрази, а така също и между концептуалните метафори, които са залегнали в буквалното и преносното значение на метафорично използваните думи в езика източник и езика цел. Да вземем за пример „spend time“ и „прекарвам времето си“, които са еквивалентни изрази на български и английски. Преките им значения са различни, преносните са еднакви, но концептуалните метафори, на които преносните значения се основават, са различни: на английски ВРЕМЕТО Е ПАРИ, на български ВРЕМЕТО Е ТОВАР (който човек прекарва от едно място на друго място в пространството от време).

Метафорите в художествената литература са още по-голямо предизвикателство за преводачите: освен че текстът неминуемо съдържа както лексикализирани (някогашни метафори, които са се вкаменили и са включени в речника като друго значение на думата, водещо до полисемия, напр. „мишката“, която използваме при работа с компютър), така и конвенционални метафори, които изграждат голяма част от езика (в резултат на картиране между сфера цел и сфера източник, при което абстрактно понятие се обяснява с конкретно понятие, което е близко и понятно на човека, например „летя от щастие“ – усещането за щастие е оприличено на усещането за лекота и движение нагоре, което е понятно усещане за повечето хора). Докато конвенционалните метафори не са

включени в речника, те са характерни за ежедневната употреба на езика и структурират мисленето. Художествената литература традиционно съдържа и така наречените иновативни метафори (например „не ме *помътва* ни омраза, ни любов“, *помътва* е иновативна метафора, която се основава на бленд на концептуалните метафори СТРАСТТА ИЗКРИВЯВА РЕАЛНОСТТА и ЛЪЖАТА Е МРЪСНА), които по дефиниция не са част от конвенционалния език и се проявяват в контраст с него. В художествената литература освен езикови метафори (микрометафори) има и т.н. „мегаметафори“, които изплуват в дискурса, както и метонимии, чрез които събитията, описвани от автора, метонимично правят препратки към общочовешки значения и ситуации. Задачата на преводача на художествена литература се усложнява още повече от факта, че литературната метафора често надскача думата и изречението, създава образност, която прониква литературния дискурс на цялата творба. Често думата или изразът имат едновременно и буквално, и преносно значение, което не съвпада с това в културата на езика цел.

Характеристики на корпусите, използвани за изследвания на превода на метафори

Важна характеристика на корпуса е неговата представителност. Езикът на всеки автор и преводач е различен и зависи от професията, интересите, семейството, социалната среда, възрастта, етапа на професионално развитие, местоположението. Затова референтните корпуси трябва да бъдат представителни за езика като цяло.

В рамките на дескриптивното преводознание с използването на едноезични съпоставими корпуси е възможно да се проучат характеристиките на българския език като преводен в съпоставка с българския език в оригинали, написани на български език. Съществува начин за определяне на лексикалното богатство на текста, като се измери съотношението вид – токен. Ако текстът е от хиляда думи, на езика на компютърната лингвистика той се състои от хиляда „токена“. Но голяма част от тези думи се повтарят и може да има само четиристотин различни думи в същия текст, те се наричат „вид“. Съотношението вид – токен в този пример е 40%, което представлява лексикалната плътност, категория, която е прилагана успешно за класификация на метафорите.

Контрастивни корпуси: това са тези корпуси, които се създават с изричната цел да сравняват основни компоненти в тях. Те биват паралелни – състоящи се от един и същ текст на различни езици, и сравними – съставени от големи по обем и еднакви по жанр текстове на един и същ език, но старателно разделени на оригинални текстове и преводни текстове.

1) Паралелни. Един и същ текст в оригинал и превод образува паралелен корпус. Метафорите се идентифицират ръчно, но корпусът служи за определяне на вида на метафората в оригинала и превода, степента на нейната иновативност и конвенционалност. Може да се определя доколко употребените думи са стандартни или редки в двата паралелни корпуса и оттам да се съди дали преводачът е нормализирал/стандартизирал превода на метафорите.

2) Сравними. Корпус от оригинални текстове на английски език се сравнява с корпус от преведени текстове. Първо подобно изследване прави Мона Бейкър (1993). Тя решава да изследва т.нар. „преводачески“ език, използвайки сравними корпуси от оригинали и преводи. Нейните критерии за съставяне на този вид сравними корпуси са:

– И двата да са на един и същ език;

– И двата да са еднакви в жанрово отношение, както и по време на авторство;

– Корпусът от преводи да не се състои само от преводи от един език към английски, а от различни езици към английски.

Подобни изследвания са правени от Лавиоса, Кени и др. Кени (1998: 520) изследва колокациите в два паралелни подкорпуса и заключава, че: „преводачите най-вече заменят неконвенционални колокации от текста източник с конвенционални колокации в текста цел“.

Методика за изследване на превода на метафора чрез съпоставим корпус

• Търсене на метафори:

Първият проблем, пред който се изправя изследователят на метафори в езика, използващ корпуси като изходен материал, е идентифицирането и извличането им. Проблемът е обаче, че концептуалните метафори по нищо не се различават от останалите езикови единици. Анотираните корпуси, освен ако не са създадени специално за изследване на определен въпрос, обикновено не съдържат семантична анотация. В такъв случай изследователите на метафората в езика са ограничени до три подхода при извличане на метафори от корпуси чрез изчитане и идентифициране на метафорите, използвайки процедурата за идентифициране на метафори (ПИМ), предложена от групата Прагълджаз (Стийн 2007):

1. Ръчно извличане (ограничава размера на корпуса). Дискурсивният подход (CDA) към метафората на Чартерис-Блек (2004) препоръчва ръчно идентифициране на метафоричните изрази, които впус-

ледствие се изследват в големи корпуси, за да се изведат обобщения. Този метод е за предпочитане при художествените текстове, тъй като те дават повече информация за контекста, което позволява позадълбоченото им тълкуване. Използва се програма за конкорданс, която позволява да се разгледат голям брой форми на думата в техния езиков контекст. Данните са представени във формат *kwic* (ключова дума в контекст). Ключовата дума е в центъра, заобиколена от текст вляво и вдясно от нея. Конкордансът може допълнително да се сортира граматически, азбучно, с по 2 и по 3 думи отляво и отдясно, както и по лице и число.

2. Търсене на лексика от сферата източник. Този метод е описан подробно от Стефанович (2006). Изследователят избира думи или лексикални гнезда и прави корпусни извадки. След това се намират сферите цел, с които тези лексикални единици си взаимодействат, и се определя метафоричното или метонимичното картиране между сферите.

Прави се търсене по думи от сферата източник – избират се думи, свързани със семантична сфера, която е продуктивна по отношение на метафори, като например думи от сферата източник „растения“, като *корен, цъфти, клон* и др., и се търсят в корпуси, оттам се отсяват буквалните и метафоричните им прояви, като се определят сферите цел, към които тези лексикални единици се отнасят, и метафоричното картиране, в което участват.

3. Търсене на лексика от сферата цел. Когато изследователите искат да изследват концептуалното картиране, свързано с определена сфера цел, методиката е друга. Това е най-сложното търсене чрез корпуси. Ако става въпрос за определени сфери, като политика, спорт, медицина, се компилират корпуси от желаната сфера и с помощта на тезаурус се пускат ключови думи от набелязаната сфера. Съществуват обаче сфери цел, като емоции, съждения и перцепция, за които не може да бъде подбран подходящ корпус. Затова се избират лексикалните единици, които се отнасят пряко до понятия, свързани със сферата цел, и се определят думите, включени в метафорични изрази, които показват метафоричното картиране в сферата цел. Лавиоса-Брайтуейт (1995: 161) сравнява колокации в съпоставими подкорпуси от преводни и непреводни текстове на един и същ език. Нейната хипотеза е, че преводните текстове имат значително по-малка честота на колокационни несъвместимости в сравнение с непреводните текстове на същия език. Сара Пачиони (2013) използва сравними корпуси от оригинали и преводни текстове, за да изследва

различните колокации, най-типичните от тях и степента на конвенционалност на метафорите в двата корпуса. Нейното изследване заключава, че в преводите има известна нормализация на метафорите, но от друга страна – има голяма степен на неконвенционални метафори поради това, че някои от метафорите в оригинала прозират и в превода.

Голямо значение при изследването на метафорите има принадлежността им към определен вид. Според класификацията им те се делят на иновативни, концептуални, исторически, мъртви, конвенционални и систематични – играещи роля в концептуалната организация.

Корпусно базиран метод за класификация на метафорите

Корпусите могат да бъдат определящи при извършване на класификация на метафорите и да служат за определяне на конвенционалните им колокации както в езика източник, така и в езика цел, като по този начин се определя еквивалентността на превода им. Алис Дейнан (2005) предлага следната класификация на метафорите, която се прави в съответствие с честотата им на поява в корпусите:

- *Иновативни* – различават се от конвенционалните и контрастират с тях. В корпусите иновативните метафори са редки – появяват се по-рядко от веднъж на всеки 1000 извадки (напр. *не ме помътва ни омраза, ни любов*).
- *Конвенционални* – ако думата има буквално значение и преносно значение, което зависи от буквалното, то метафората е конвенционална. Пример за конвенционална метафора е „сърцето на мрака“. Конвенционално сърцето се разбира като „център“ на организма. Има езикови признаци на конвенционалните метафори, свързани със сферата цел, напр.: *жаден за... любов – за* е индикатор, че думата *жаден* е използвана в преносно значение. Предлогът *за* е признак за зависимост от базовото значение на думата. Метафорите, при които има картиране на конкретно към абстрактно, напр. *грейна от щастие*, както и животинските метафори, отнесени към човешки характеристики, като *той е прасе*, също принадлежат към групата на конвенционалните. Възможно е и картиране на части от тялото върху други сфери-цел: *сърцето на града*. Тъй като има зависимост от базовото значение – сърцето в тялото, това е конвенционална метафора. Друг подобен пример е *полите на планината*.
- Тъй като има зависимост от базовото значение – сърцето в тялото, това е конвенционална метафора. Друг пример е *Полите на планината*.

- *Живи* – когато буквалното и метафоричното значение на конвенционалната метафора съществуват паралелно в езика: напр. *Атакува моите доводи* – *атакувам* има базово значение, което е основа за разбиране на преносното значение на израза, който е проявление на концептуалната метафора СПОРЪТ Е ВОЙНА (по Лейкоф и Джонсън).

- Разлика между мъртва и конвенционална метафора: зависимост vs. базовост на значението. Ако има семантична зависимост между базовото значение на думата и преносното, метафората е продуктивна и жива: създават се образни схеми и се получава синергия на дума – мислене – образ – тяло – двигателно-соматично изживяване, което има по-силно въздействие от голото описание, възбуждайки повече неврони в мозъка. *Те скъсаха* – образно се активира представата за прекъсване на взаимоотношенията между двама влюбени, докато изразът *предавам нов урок* не активира образ, свързан с предаване на предмет.

Заклучения

Посредством съпоставителните корпуси теорията на превода излиза извън рамките на специалистите по чужди езици и навлиза в областта на изследване на езика, на който се превежда. Открива се ново поле за изследване от специалистите по български език, езикът на превода, с възможности да бъде сравняван с корпуси от съпоставими текстове на непреведен, оригинален български език.

Корпусните изследвания на когнитивната страна на концептуалната метафора са многообещаващи, но все още са в зародиш.

Корпусите помагат в разкриването на връзки и тенденции, които остават незабелязани при използването на традиционния, интровертен подход.

ЛИТЕРАТУРА

Байбър 1993: Biber, D. Using Register-diversified Corpora for General Language Studies. // *Computational Linguistics*. 19, 1993, 219 – 241.

Бейкър 1993: Baker, M. Corpus Linguistics and Translation Studies: Implications and Applications. // *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*, ed. M. Baker, G. Francis and E. Tognini-Bonelli, Amsterdam: John Benjamins, 1993, 233 – 250.

Бейкър 1995: Corpora in Translation Studies: An Overview and Some Suggestions for Future Research. // *Target* 7 (2), 1995, 223 – 243.

- Бейкър 1996а:** Baker, M.: Corpus-based Translation Studies: The Challenges That Lie Ahead. // *Terminology, LSP and Translation: Studies in Languageengineering in Honour of Juan C. Sager*, ed. H. Somers, Amsterdam: John Benjamins, 1996, 175 – 186.
- Бейкър 1996b:** Linguistics and Cultural Studies: Complementary or Competing Paradigms in Translation Studies? // *Übersetzungswissenschaft im Umbruch: Festschrift für Wolfram Wilss*, ed. A. Lauer, H. Gerzymisch-Arbogast, J. Hallerand E. Steiner. Tübingen: Gunther Narr, 1996, 9 – 19.
- Дейнан 2005:** Deignan, A. *Metaphor and Corpus Linguistics*, Amsterdam: John Benjamins, 2005.
- Кени 1998:** Kenny, D. (1998) Equivalence. // Baker, Mona. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London; New York: Routledge, 1998. eScholarID: 4b748 (ред.), 1998, 77 – 80.
- Кени 1999:** Kenny, D. (1999), The German-English Parallel Corpus of Literary Texts (GEPOLT): a Resource for Translation Scholars. // *Teanga* 18, 1999, 25 – 42.
- Кени 2001:** Kenny, D. *Lexis and Creativity in Translation: A Corpus-based Study*. Manchester: St. Jerome Publishing, 2001.
- Кьовечеш 2005:** Kövecses, Z. *Metaphor in Culture*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Лавиоса-Брайтуейт 1995:** Laviosa-Braithwaite, S. Comparable Corpora: Towards a Corpus Linguistic Methodology for the Empirical Study of Translation. // Thelen, M. & Lewandowska-Tomaszczyk, B. (eds): *Translation and Meaning (Part 3)*, 1995.
- Лавиоса 2002:** Laviosa, S. *Corpus-based Translation Studies. Theory, Findings, Applications*. Amsterdam: Rodopi, 2002.
- Лавиоса 2004:** Laviosa, S. Corpus-based Translation Studies: Where Do Esit Come from? Where Is It Going? // *Language Matters: Studies in the Languages of Africa*, 35: 1, 2004, 6 – 27.
- Лавиоса 1998а:** Laviosa, S. *The Corpus-based Approach: A New Paradigm in Translation Studies*, 43(4), 1998, 474 – 479.
- Лавиоса 1998b:** Laviosa, S. Core patterns of lexical use in a comparable corpus of English narrative prose. // *Meta* 43(4): 557 – 570.
- Лейкоф, Джонсън 1980:** Lakoff, G., Johnson, M., 1980. *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press, Chicago, 1980.
- Лийч 1992:** Leech, J. Corpora and Theories of Linguistic Performance. // *Directions in corpus linguistics*, ed. J. Svartvik. Proceedings of Nobel Symposium 82, Stockholm, 4 – 8 August 1991, Trends in Linguistics: Studies and Monographs, 65, Berlin: Mouton de Gruyter, 1992, 105 – 122.
- Майер 2002:** Mayer, C. *English Corpus Linguistics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Мъндей 1997:** Munday, J. A Computer-assisted Approach to the Analysis of Translation Shifts. // *Meta* 42 (4), 1997, 542 – 556.

- Оверас 1998:** Overas, L. In search of the third code: An investigation of norms in literary translation. // *Meta* 43 (4): 571 – 588.
- Олохан и Бейкър 2000:** Olohan, Maeve, and Mona Baker. Reporting that in Translated English: Evidence for Subconscious Processes of Explication. // *Across Languages and Cultures* 1 (2), 2000, 141 – 158.
- Олохан 2001:** Olohan, M (ed.). *Intercultural Faultlines*. UK: St. Jerome Publishing, 2001.
- Пачиони 2013:** Pachioni, S. 5th International Conference on Corpus Linguistics CILC, 2013.
- Синклер 1991:** Sinclair, J. M. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press, 1991.
- Стефанович 2006:** Stefanowitsch, A. *Corpus-based Approaches to Metaphor and Metonymy*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2006.
- Стийн 2007:** Steen, J. *Finding Metaphor in Grammar and Usage*. Amsterdam: John Benjamins, 2007.
- Тури 1995:** Toury, G. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins, 1995.
- Фраулей 1984:** Frawley, W. Prolegomena to a Theory of Translation. // *Translation: Literary, Linguistic and Philosophical Perspectives*, ed. W. Frawley. London: Associated University Presses, 1984, 159 – 175.
- Тимочко 1998:** Tymoczko, M. Computerized Corpora and the Future of Translation Studies. *Meta* 43 (4), 1998, 652 – 660.
- Хънстън 2002:** Hunston, S. *Corpora in Applied Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Чартерис-Блек 2004:** Charteris-Black, J. *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. Palgrave: Macmillan, 2004.
- Шмид, Шафлър 1996:** Schmied, J. & H. Schaffler. Approaching Translations through Parallel and Translation Corpora. Synchronic Corpus Linguistics. // *Papers from the Sixteenth International Conference on English Language Research on Computerized Corpora*, Toronto 1995. Amsterdam: Rodopi, 1996, 41 – 56.